

Osztályozás

323.25

Idő

"1930"

Személy

Budapestre vonatkozó újságcikkek

Szerző:

Cím:

Gárdos Miklós

Szeptember, ezerkilencszázharmincban

Megszáml. 1960. szept. 1.

Ma harminc éve volt Budapestben és az országban a munkanélküliek nagy, forradalmi tüntetése.

EGY MUNKAKÖNYV és egy rongyos erszény, rekeszében négy fillérrel. Ez volt Darnyik János zsebében 1930. szeptember elsején délben tizenkét órakor a Városligetben, amikor egy rendőrgolyó megölte. A munkakönyvben 1929. november 16-i volt az utolsó bejegyzés; Darnyikot akkor bocsátották el utolsó munkahelyéről. Tíz hónapig volt munka és kenyér nélkül. Feleségével és három kisfiával Galgahévízen élt. Reggel ült vonatra, Pestre indult munkát keresni. Az Aréna útra ment, az építők otthonába. Remélte, talál valami alkalmi munkát. *Allványozó volt.*

De ez a hétfő más volt, mint a többi hét-kezdő nap. Amikor Darnyik az Aréna út felé tartott, siető munkáscsoportokat látott és sok-sok rendőrt. Az építőknél megmondták: ma tüntetés lesz. »A munkanélküliek tüntetnek« — mondták az Aréna úton. Darnyik bólintott. Ő is munkanélküli, ő is tüntetni fog.

Tíz óráig szüntelenül özönlöttek a munkások a városszélekről a Körút felé. Fél tizenegykor parancs érkezett az Oktogonra a belügyminisztériumból: »Csoportos felvonulást nem szabad tűrni. A munkásokat be kell szorítani a mellékutcákba.« Egész vezérek állt az Oktogonon, egy hírlapíró telefonon diktálta a helyszínről lapjának a friss tudósítást: »A Kovács-kávéház sarkán piros-lampaszos nadrágban, snájdig hányavetiséggel egy úgynevezett markáns, római arcélű tábornok néz bele szigorúan az Andrássy útba, ki tudja, mit ellenőriz... Akad a járókelők közül valaki, aki átmutat arra felé és elszólja magát: Gömbös!«

KICSINY RÖPCÉDULÁK kerültek elő, kézről kézre adták az emberek a nyomtatott betűt és szájról szájra a mondatot: »Változtassátok át a szeptember elsejei felvonulást hangos, harcos tüntetéssé!« Ez a kommunisták röpcédulája volt. Mert a felvonulásra írásban kért engedélyt a belügyminiszter úr öccsenciacájától a szociáldemokrata párt és kezességet vállalt, hogy a »tüntetés rendben és csendben fog lefolyni.«

Afféle biztosító szelepnek tervezték a szeptemberi hétfőt; ha a gőz feszít, robbanni készül a kazán, nyílik a szelep sustorogva, de rendben száll égne a fölösleges gőz. Így képzelték. De a gőz nyomása túl erős volt. Havonta 25 pengő volt az átlagjövedelem, 200 000 budapesti szorult inségsegélyre, 1930-ban 5117 kisbirtokon perdült meg a dob, olvasta monoton hangon a végrehajtó az arverési hirdetményt. A szociáldemokraták tehát azt ajánlották: »adjon a munkásság békés tüntetéssel, csendes, néma tüntetéssel kifejezést elégedetlenségének.«

A kommunisták mást mondtak: »A burzsoázia nem hajlandó önszántából kenyeret,

munkanélküli segélyt aani a munkanélkülieknek. Ezt ki kell harcolni, erre rá kell kényszeríteni!« — kiáltották a kommunisták röpcédulái. Darnyik János és más, ezer meg ezer munkás a kommunisták szavára hallgatott.

Rendőrök és katonák ezrei álltak lábhoz tett fegyverrel Budapest, Győr, Miskolc, Debrecen, Pécs, városok és falvak utcáin szeptember elsején reggel. És déltájjra csatár lett a Városliget.

»... nyilvánvaló volt, hogy szálfegyverünkkel a magunk testi épségét, valamint a rendet helyreállítani nem vagyunk képesek, közben a közápor hullása alkalmával lövést is tettek ránk, löfegyver használatát rendeltem el« — jelentette dr. Nagy Mózes rendőrfelügyelő, az államrendőrség budapesti őrszemélyezete lovas-osztályparancsnokságának. »Negyvenhét lövést adtunk le összesen, hogy lövéseink által hány és milyen mérvű sebesülés történt, azt nem tudom...« — tette hozzá. Darnyik János akkor már holtan, vérében feküdt az utcakövön, sebesültek vonszolták magukat a rendőrök elől. »A tömeget széjjeloszlattuk, anél-

kül, hogy embereimen és a lovakon nagyobb sérülés történt volna« — jelentette tovább dr. Nagy Mózes.

ALIGETBEN LÁNGOLT EGY AUTÓ. Klár Zoltán demokrata városatyja, egy zsaroló hetilap gazdája »csitító beszédet« akart mondani, közmunkákat ígért. Kitessekeltek kocsijából és elzavarták. A kocsit felgyújtották. Esztergályos János szociáldemokrata képviselő szinte kétségbeesetten könyörgött a tüntetőknek, hogy őrizték meg nyugalmaikat, a rendet. Elzavarták. Peyer is beszélni óhajtott, de hangját elmosta egy haragos, ezer torokból szálló kiáltás: »Verjétek agyon a munkásság árulóját!« Testőrei mentették ki, mellékutcákon autózott haza.

Az utca zúgott, harsogott: Munkát, kenyeret! Vesszen a munkásgyilkos. Horthy-rendszer! Éljen a proletárdiktatúra! Éljen a Szovjetunió! Az Andrássy úton, a környező villanegyedben a bezárt ablakok, lehúzott redőnyök mögött is megtalálta a bűvő burzsoáziát a hang. Érces tenorok, vékony suhanc-torkok énekeltek: »A pesti utca kövére, Ömlik a proli vére, Gépfegyver, puska zaja szól...« És felhangzott a tiltott, áradó dallamú nagy himnusz is. »Ez a harc lesz a végső, csak összefogni hát...«

Mennyien lehettek? Azt mondják az egykorú források, hogy negyedmilliónyi munkás vonult a szinte végtelen tüntető oszlopokban a Liget felé... Az első vörös lobogók — így mondja a krónika — az Iparcsarnok előtt kerültek elő. Ingük alatt, testükre csavarva hozták a vasasok, építők, famunkások, ifjak a drága vásznat.

Sztranyavszky Sándor államtitkár úr — neki kellett volna megakadályozni a tüntetést — keserű és ostoba han-

gon szidta a szociáldemokratákat, akik pedig megígérték neki, hogy »csak csendes tüntetés lesz«. Így nyilatkozott: »A történelem, az isten ítélőszéke és a közvélemény előtt feleljenek azok, akik a figyelmetlen, gondos előrelátás el-

lenére... lelkiismeretlenül hívták életre a mai eseményeket.« A búsongó államtitkár urat még jobboldali barátai is erélytelennek ítélték. A jezsuita Bangha Béla és köre lapja, a »Magyar Kultúra« borongva írta: »...ha most sem érvényesül az a fasiszta elv, hogy »kenyér a dolgozónak, börtön a lázítónak« — az ifjúmunkások tovább sodródnak

azon az úton, amelyen Lenin árnyéka integet feléjük!«

AZ ÚT MÉG HOSSZÚ A VOLT. Még vadabb, nyersebb fasiszta diktatúra, véres háború, füstölgő romok szegtek széleit. De amitől a klérus tollforgatója, a római arcélű Gömbös, a demagóg Peyer, a burzsoázia és szolgálai egyformán félték, mégis csak bekövetkezett.

Harminc esztendeje, 1930. szeptember elsején csak egyetlen nap néhány órájában lengett szabadon a vörös zászló, csak néhol hangzott fel az Internacionálé, csak egy-egy utcában volt úr a munkás — a harminc év előtti nap még csak az erőmegmutatás nagy napja volt. Amiért az 1930-as szeptember elseje harcosai küzdöttek, valóssággá lett.

Darnyik János állványozómunkást, a szeptemberi nap első halottját a mentőorvos átadta a halottszállítóknak és a fekete kocsit — gondosan kerülve a munkások-ellepte utcákat — elvitte a Városligetből. De az özvegyen és a három árván kívül egy egész ország munkásai és parasztjai siratták meg. Látták maguk előtt a kopott munkakönyv utolsó bejegyzését, emlékeztek rá, hogy éhség, munkanélküliség, nyomor és felébredt öntudat küldte a tüntetők közé.

FELÉBREDT ÖNTUDAT, a kommunisták harcbahívó szava, a nyomorúság szüntelen csapásai — ezekből született a szeptemberi tüntetés. Emléke fénylő, lelkesítő marad örökké.

Gárdos Miklós